

PROFESIONALNI RAZVOJ UČITELJA: STATUS, LIČNOST I TRANSVERZALNE KOMPETENCIJE

RENATA ČEPIĆ I
JANA KALIN (UR.)

Učiteljski fakultet Sveučilišta
u Rijeci, Rijeka, 2017., 202 str.

Suvremene spoznaje o pristupima učenju, poučavanju i organizaciji formalnog obrazovanja zahtijevaju korijenite promjene unutar obrazovnih sustava. Stoga su profesionalizacija učiteljskog zanimanja te razvoj kvalitete obrazovanja i učiteljske profesije često u fokusu aktualnih rasprava među brojnim stručnjacima iz područja obrazovanja. Upravo znanstveno utemeljena djela obrazovnih znanstvenika u čijem su primarnom interesu učitelji i njihov profesionalni razvoj, trebaju imati utjecaj na realizaciju spomenutih promjena unutar obrazovnog sustava.

Znanstvena monografija „*Profesionalni razvoj učitelja: status ličnost i transverzalne kompetencije*“ autorica Renate Čepić i Jane Kalin nastala je u sklopu istoimenog projekta Sveučilišta u Rijeci pod vodstvom Izv. prof. dr. sc. Renate Čepić te daje prikaz rezultata empirijskih istraživanja koji su predstavljeni u obliku komparativne studije hrvatskih i slovenskih znanstvenika. Monografija uključuje radove sedmero autora, hrvatskih i slovenskih sveučilišnih profesora, trenutno zaposlenih na Učiteljskom fakultetu u Rijeci, odnosno Filozofskom fakultetu u Ljubljani. Uz osam poglavlja, monografija sadrži i *Predgovor*, sažetak na engleskom jeziku (*Summary*), *Kazalo pojmova*, *Kazalo autora* te kratke biografije autora (*O autorima*).

U *uvodnom* poglavlju autorice Čepić i Kalin upoznaju čitatelje s profesionalnim razvojem učitelja koji čini temeljni koncept i okosnicu sadržaja čitave monografije. Profesionalni razvoj učitelja cjeloživotni je proces koji karakterizira učiteljska

posvećenost osobnom učenju, razvoj odgovornosti, identiteta i zadovoljstva svojom profesijom. Temeljen je na inovativnosti, poduzetnosti, kritičkom mišljenju i posjedovanju mnogih transverzalnih kompetencija i interdisciplinarnih suradničkih vještina. S obzirom da kvaliteta odgojno-obrazovnih sustava i učenička postignuća uvelike ovise o kvaliteti rada samih učitelja, od neosporne je važnosti istraživati njihove kompetencije koje predstavljaju kompleksnu kombinaciju znanja, vještina, razumijevanja, vrijednosti i stavova. Autorice navode da profesionalni razvoj učitelja uključuje inicijalno obrazovanje i kontinuirani profesionalni razvoj, a njegove su bitne odrednice učiteljski status u društvu, osobni razvoj i ličnost. Slijedi opis problema i ciljeva te opis metodologije provedbe samog istraživanja, koja uključuje opis uzorka, instrumentarija za prikupljanje podataka s metrijskim karakteristikama te postupak prikupljanja i obrade podataka. Temeljna svrha istraživanja prikazanih u poglavljima ove monografije bila je istražiti iskustva i odnos učitelja u Republici Hrvatskoj i Republici Sloveniji prema profesionalnom razvoju i statusu te njihovu ličnost i transverzalne kompetencije u području samoregulacije, inkluzije i održivog razvoja. Stoga u narednih šest poglavlja monografije autori prikazuju rezultate kvantitativnih istraživanja bitnih aspekata profesionalnog razvoja učitelja.

Drugo poglavlje nosi naziv *Profesionalni razvoj učitelja: kontekst, perspektive i izazovi*. Autorice Čepić, Kalin i Šteh propituju značenje i analiziraju značaj profesionalnog razvoja učitelja koji uključuje sve formalne i neformalne aktivnosti poduzete u svrhu učiteljeva učenja i profesionalnoga rasta, a čija je priroda kompleksna, dinamička i procesna. Za profesionalni razvoj učitelja važan je kontinuitet, interes, prilagođavanje promjenama, mijenjanje stajališta, a odvija se u širem kontekstu, u kojem učitelj ima aktivnu poziciju i preuzima ulogu refleksivnog praktičara. Autorice analiziraju različite faze karijere učitelja koje su obilježene različitim intenzitetom sudjelovanja u osobnom profesionalnom razvoju. Svrha istraživanja, za koje je kreirana *Skala osposobljenosti učitelja za profesionalno djelovanje*, bila utvrditi kako učitelji procjenjuju stupanj svoje osposobljenosti na osnovnim područjima svoga djelovanja koja uključuju uspostavljanje partnerske suradnje s različitim ustanovama i stručnjacima, uključivanje novih spoznaja u rad, sudjelovanje u razvojno-istraživačkim projektima, suradnju s roditeljima, analizu vlastitog rada, mentoriranje te uspostavljanje konstruktivnog dijaloga s kolegama. Rezultati ukazuju da se učitelji generalno procjenjuju dobro osposobljenima za profesionalno djelovanje, pri čemu se hrvatski učitelji procjenjuju osposobljenijima od slovenskih. Učitelji su se procijenili najniže osposobljenima za sudjelovanje u istraživačko-razvojnim projektima, mentoriranje učenika i pripravnika te uspostavljanje partnerske suradnje s drugim ustanovama i institucijama, a stupanj procjene osposobljenosti povezan je s godinama radnog staža, pri čemu se najosposobljenijima procjenjuju oni s više od 19 godina radnoga

staža koji se nalaze u profesionalnom razdoblju kojeg karakterizira angažirano i kritičko djelovanje. Zaključuje se da učitelje treba poticati k unapređenju kompetencija u aktivnostima van primarnog djelovanja koje uključuju i njihov dodatan angažman.

U teorijskom dijelu trećeg poglavlja pod nazivom *Status učitelja i učiteljske profesije: pogledi iznutra*, kojeg potpisuju autorice Šteh, Kalin i Čepić razrađuju se različiti pristupi određenju statusa učitelja za koji se autorice slažu da ne postoji jednoznačna definicija, već ga obilježava višestruka, neodređena i kompleksna priroda, a uključuje sadržaj identiteta i autonomiju profesije. Učiteljska percepcija vlastitog statusa i ugleda refleksija je razine poštovanja kojeg oni doživljavaju od strane učenika i roditelja, doživljaja zadovoljstva radom i zaradom, načina na koji je učiteljska profesija prikazana od strane medija i ugleda koji ona ima u usporedbi s drugim profesijama. Upozorava se da usprkos promjeni uloge učitelja te povećanja opsega poslova kojeg svakodnevno obavljaju, njihov status u društvu stagnira te su još uvijek prisutni problemi nedovoljnog priznavanja učiteljske profesije koja je izložena javnom mišljenju i visokim očekivanjima društva s jedne strane te s druge strane često niskom profesionalnom poštovanju od strane zajednice i društva. Svrha istraživanja bila je propitati mišljenja učitelja o ugledu učiteljske profesije u društvu te kako učitelji rangiraju stupanj ugleda osnovnoškolskog učitelja u odnosu na ugled drugih profesija. Iako učitelji u visokoj mjeri procjenjuju da je njihov rad među najvažnijima u društvu, rezultati jasno ukazuju na učiteljski doživljaj manjka poštovanja od strane učenika i njihovih roditelja te na problematiku niskog ugleda učiteljskog zanimanja u društvu u usporedbi s drugim jednako zahtjevnim zanimanjima s jednakim stupnjem obrazovanja, kao i niskih primanja. Od deset ponuđenih zanimanja, učitelji su svoju profesiju rangirali na pretposljednje mjesto po razini ugleda kojeg uživaju u društvu, iza koje je samo zanimanje odgajatelja, dok na najvišoj razini ugleda učitelji procjenjuju zanimanja liječnik, odvjetnik i poduzetnik. S obzirom na navedene rezultate, autorice naglašavaju važnost aktivne uloge učitelja i onoga što oni sami mogu učiniti za poboljšanje svoga ugleda od strane roditelja, medija i društva. Uz navedeno, pozivajući se na načine funkcioniranja razvijenih obrazovnih sustava, apostrofira se da na poboljšanje učiteljskog statusa značajno mogu utjecati i neki vanjski čimbenici, kao što je stvaranje strogih programa obrazovanja, financijska potpora te kontinuirani razvoj učiteljske profesije kao cijenjene profesije u kojoj učitelj ima autoritet i autonomiju.

Autorica Tatalović Vorkapić u ovoj se monografiji bavila *osobinama ličnosti i profesionalnim kompetencijama hrvatskih i slovenskih učitelja* što je ujedno i naslov četvrtog poglavlja monografije. U uvodnom dijelu poglavlja autorica ističe nedostatak istraživanja koja propituju osobine ličnosti učitelja te njihovu povezanost s različitim varijablama u procesu učenja i poučavanja. Osobine ličnosti učitelja dolaze do

izražaja u različitim odgojno-obrazovnim situacijama u razredu i na svim razinama odnosa, a posebno odnosa s djecom, stoga je neosporna važnost osvještavanja na koji način osobine ličnosti utječu na odgojno obrazovni rad učitelja. Autorica poziva čitatelje na promišljanje po čemu se pamte vlastiti učitelji i upućuje na nalaze postojećih istraživanja koja govore u prilog tome da opisi najboljih učitelja ne uključuju njihove kompetencije nego upravo njihove osobine ličnosti. Upoznaje nas s peterofaktorskim modelom ličnosti te daje prikaz različitih razvijenih instrumentarija za mjerenje dimenzija spomenutog modela. Vođena premisom da učitelji poučavaju upravo ono što jesu, jer u prijenosu znanja veliku ulogu igra njihova osobnost, autorica daje prikaz rezultata ranijih istraživanja koja govore da učenici preferiraju topao i prijateljski odnos nastavnika, koji prihvaća i razumije svoje učenike, koji je empatičan i pro-socialno orijentiran. Istraživanjem su utvrđene visoke razine svih osobina ličnosti kod učitelja, kao i samoprocijenjenih profesionalnih kompetencija na cijelom uzorku te na zasebnim poduzorcima hrvatskih i slovenskih učitelja. Detaljnije, slovenski učitelji su više ekstravertirani od hrvatskih učitelja, a hrvatski učitelji pokazali su višu razinu savjesnosti i emocionalne stabilnosti, dok na dimenzijama otvorenosti prema iskustvu i ugodnosti nije bilo razlika. Učitelji s visokim razinama ekstraverzije, savjesnosti, ugodnosti, emocionalne stabilnosti i otvorenosti prema iskustvu pokazuju i značajno više razine samoprocijenjenih profesionalnih kompetencija. Autorica zaključuje da je ličnost učitelja značajna determinanta i korelat njihove profesionalne kompetentnosti.

Transverzalne kompetencije ili ključne kompetencije cjeloživotnog učenja ne egzistiraju kao samostalno područje već prelaze granice predmetnih područja i pojavljuju se kao transdisciplinarne, interdisciplinarne i međupredmetne. Stoga su u narednim poglavljima knjige prikazani rezultati istraživanja osposobljenosti učitelja u području triju transverzalnih kompetencija - odgoj i obrazovanje za održivi razvoj, samoregulirano učenje i inkluzivno obrazovanje.

Profesionalni razvoj i kompetencije učitelja u odgoju i obrazovanju za održivi razvoj predstavila je autorica Anđić u petom poglavlju ove monografije. Autorica navodi da održivi razvoj teži holističnosti, interdisciplinarnosti te razvoju obrazaca cjeloživotnog učenja, karakterizira ga ravnoteža ekološke, ekonomske i društvene održivosti te zauzima značajan dio suvremenih odgojno-obrazovnih promišljanja. U nastavku poglavlja autorica analizira mogućnosti i ograničenja obrazovanja za održivi razvoj, klasificirajući potencijalne izazove na tri razine: razina osviještenosti, znanje i stručnost edukatora na školskoj razini, neprepoznavanje interdisciplinarnosti ovog područja na sveučilišnoj razini te izazovi u suradnji između dionika u obrazovanju učitelja. Slijedi pregled kompetencijskih pristupa u području odgoja i obrazovanja za okoliš, počevši od 90th godina prošloga stoljeća te pregled najvažnijih

pristupa i kompetencijskih okvira u odgoju i obrazovanju za održivi razvoj s opisom bitnih odrednica. U Republici Hrvatskoj nedostatna su istraživanja kompetencija učitelja za održivi razvoj. Temeljni cilj istraživanja bio je utvrditi kompetencije učitelja u području održivog odgoja i obrazovanja te njihovu povezanost s profesionalnim razvojem. Za potrebe istraživanja konstruirana je skala prema teorijskom okviru kompetencija odgojno-obrazovnih djelatnika za cjeloživotno učenje za održivi razvoj (*UNCE-pristup*), koja ispituje kompetencije u tri teorijski postavljene dimenzije: komunikacija i odnosi, oblikovanje didaktičko-metodičkih aspekata i sadržaja odgojno-obrazovne prakse rada uključujući ponašanje te mišljenje i djelovanje. Rezultati provedenog istraživanja ukazuju da postoji statistički značajan doprinos profesionalnog razvoja učitelja u postignutoj razini kompetencija u odgoju i obrazovanju za održivi razvoj. Hrvatski i slovenski učitelji su kompetencije procijenili srednjim i visoko srednjim rezultatima. Autorica upozorava da niže vrijednosti na nekim istraženim česticama, kao što je kreiranje od ekoloških materijala, suradnja sa zajednicom, priprema projekata te razumijevanje holističke i kroskurikularne povezanosti ukazuje na nužnost osiguravanja usavršavanja učitelja koja će odgovarati njihovim stvarnim potrebama za rad u praksi.

U šestom poglavlju pod nazivom *Profesionalna osposobljenost učitelja kao prediktor učiteljskih uvjerenja o samoreguliranom učenju* autor Lončarić bavio se složenim fenomenom samoreguliranog učenja koje se često na stručnoj razini povezuje s međupredmetnom temom „učiti kako učiti“ te upućuje na važnost isticanja ove teme u suvremenim diskursima posvećenim obrazovnim promjenama. U radu su opisana obilježja proaktivne samoregulacije učenja koja je čitatelju približena pomoću metaforičke priče u kojoj se proces samoregulacije učenja uspoređuje s učenikom koji vozi bicikl. Učenikova samostalna vožnja bicikla simbolizira njegovu aktivnu ulogu u procesu učenja, dok se učiteljeva uloga u poučavanju značajno mijenja, od predavača i prijenosnika informacija on postaje kreator okoline poticajne za učenje i zadovoljenje potreba svakog učenika. Autor u nastavku rada upozorava na ustrajne zablude o samoreguliranom učenju kao što su nemogućnost samoregulacije učenja kod djece rane dobi i nevažnost uloge učitelja u stvaranju okoline poticajne za samoregulirano učenje te daje prikaz prethodnih istraživanja o učiteljskim uvjerenjima o samoreguliranom učenju. Rezultati istraživanja pokazali su da osposobljenost učitelja nema znatan utjecaj na proaktivne stavove o primjeni metoda za poticanje samoreguliranog učenja. Stoga autor upozorava na važnost osposobljavanja učitelja u ovom području, koje treba biti sastavni dio svih reformskih obrazovnih procesa. Jedinstven doprinos ovom poglavlju i cijeloj monografiji daje prijevod i prilagodba *Skale uvjerenja o samoreguliranom učenju* na hrvatski i slovenski jezik s popratnim uputama. Skale su u cijelosti dostupne čitateljima na kraju ovog poglavlja.

Transverzalne kompetencije za inkluzivno poučavanje predstavila je autorica Skočić Mihić u poglavlju pod nazivom *Učiteljska osposobljenost za izvedbu individualizirane nastave u inkluzivnim razredima*. U uvodnom dijelu rada analizirani su *policy* dokumenti koji promoviraju inkluzivno obrazovanje, a posebno se ističe dokument *Europske Agencije za razvoj obrazovanja za posebne potrebe* koji opisuje profil inkluzivnog učitelja te vještine koje treba posjedovati. Za oblikovanje poticajne okoline, osim visoke razine kompetencija za samoregulirano učenje učitelj treba posjedovati i kompetencije za individualizirano poučavanje učenika. Vještine individualiziranog poučavanja ključne su u inkluzivnom obrazovanju, a trebaju biti usklađene s učenikovim individualnim potrebama i stilom učenja. U radu su prikazana recentna međunarodna i domaća istraživanja o provedbi inkluzije s obrazovnog aspekta čiji rezultati ukazuju da, unatoč načelno pozitivnim stavovima prema inkluzivnom obrazovanju, učitelji iskazuju nedostatne kompetencije za inkluzivno poučavanje. Cilj istraživanja bio je primjenom adaptirane i skraćene inačice *Skale osposobljenosti učitelja za izvedbu individualizirane nastave* ispitati osposobljenost hrvatskih i slovenskih učitelja za izvedbu individualizirane nastave te povezanost učiteljske osposobljenosti za izvedbu individualizirane nastave i profesionalne osposobljenosti. Analizom rezultata autorica je utvrdila da su na poduzorcima hrvatskih i slovenskih učitelja dobveni rezultati ujednačeni te se oni najosposobljenijima procjenjuju za upravljanje razrednom disciplinom i poticanjem razvoja socijalnih vještina učenika, a najmanje za vrednovanje i izradu Individualiziranih odgojno-obrazovnih programa. Povezanost samoprocijenjene razine profesionalne osposobljenosti i osposobljenosti učitelja za izvedbu individualizirane nastave osrednja je među hrvatskim, a niska među slovenskim učiteljima, pri čemu se učitelji razredne nastave smatraju osposobljenijima za inkluzivno poučavanje. Autorica upozorava da nužnost normiranja i licenciranja profesionalnog razvoja učitelja, a osobito kvalitetnijeg inicijalnog obrazovanja za inkluzivnu praksu koje je još uvijek neriješeno pitanje kako na globalnoj razini, tako i u hrvatskom obrazovnom kontekstu.

U *Zaključnim razmatranjima* urednice Kalin i Čepić daju sažeti prikaz i osvrt na rezultate provedenih istraživanja koji su prikazani u prethodnim poglavljima monografije, a u kojem je sudjelovalo 1867 hrvatskih i slovenskih učitelja.

Monografija *Profesionalni razvoj učitelja – status, ličnost i transverzalne kompetencije* kvalitetno je interdisciplinarno znanstveno djelo koje sadrži opsežna i sustavna teorijska razmatranja i detaljne prikaze rezultata prethodnih istraživanja, a koje je značajno obogaćeno prikazom metodološki opravdanih empirijskih istraživanja u kojima su korištene prilagođene ili novokonstruirane skale provjerenih metrijskih karakteristika. Uzimajući u obzir stratifikaciju uzorka i uz uvažavanje spomenutih potencijalnih ograničenja istraživanja vezanih uz upitnu samokritičnost učitelja pri

procjeni vlastite osposobljenosti za profesionalnu praksu, rezultati istraživanja prikazanih u ovoj monografiji zaista se mogu generalizirati na cijelu populaciju hrvatskih i slovenskih osnovnoškolskih učitelja. Kako u empirijskom tako i u teorijskom dijelu, monografija daje jedinstven doprinos postojećoj znanstvenoj literaturi iz područja obrazovnih i srodnih znanosti koja se bavi profesionalnim razvojem učitelja te pruža smjernice za daljnje poboljšanje obrazovne prakse, a može poslužiti i samim učiteljima praktičarima u osvještavanju važnosti profesionalizacije svog zanimanja, kontinuiranog profesionalnog razvoja, kao i razvoja (samo)kritičnosti s ciljem unapređenja kvalitete odgojno-obrazovnog rada.

Valentina Martan